

כיצד יש לרופא לנהוג בנוגע להפלות של עוברים שאינם יהודים

"ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות אשר שם האחת שפרה ושם האחת פועה ויאמר בילדכן את העבריות וראיתן על האבנים אם בן הוא והמתן אותו ואם בת היא וחייה" (א' ט"ו-ט"ז).

רופאים נדרשים לפעמים להמליץ או להפנות נשים לבחון הפלה של העובר שלהן. במקרים מסוימים מדובר על הפלות מטעמים רפואיים, כמו היריון בסיכון רב עבור האישה, או כאשר מאובחנים אצל העובר מומים קשים. אך לעיתים מדובר על היריון תקין – אך בלתי רצוי, כחלק מההחלטה הן יפגשו רופא. כיצד עליו לנהוג במקרים כאלה?¹

כשמדובר על אישה יהודייה, צריך הרופא הנאמן להלכה לפנות ולקבל את הכרעתו ההלכתית של מורה הוראה מובהק הבקי בנושאים אלו. בשורות הקרובות ננסה לברר את עמדת ההלכה בנוגע לעובר של אישה שאיננה יהודייה. נברר מהי חובתה כלפי העובר, ומהי חובתו של הגורם המנחה אותה בדרך לקבלת ההחלטה.

בבסיס הנידון עומדים דברי הגמרא (סנהדרין נז, ב) :

"משום רבי ישמעאל אמרו, (בן נח נהרג) אף על העוברין. מאי טעמיה דרבי ישמעאל? – דכתיב "שופך דם האדם באדם דמו ישפך", איזהו אדם שהוא באדם – הוי אומר זה עובר שבמעו אימו".

ציווי זה נאמר מפי הקב"ה לבני נח ולא לישראל. בישראל, החומרה של הריגת עובר נמוכה יותר ואין עליה עונש מיתה. הראשונים מבארים זאת בהרחבה בסוגיה בסנהדרין שם.² מדבריהם עולה שלעובר באופן כללי אין מעמד של "נפש" שהריגתה נחשבת לרציחה.

על כל פנים, בנוגע לבני נח אכן כך היא ההלכה :

¹ בדבר תורה לפרשת שמות תשע"ט עסקנו בשאלה הכללית כיצד על רופא לנהוג כאשר ההנחיות של המדינה מורות לו לנהוג בניגוד להלכה. בין המקרים שנידונו שם התייחסנו גם להשתתפות רופא בתהליך הפלה כמנתח או כרופא מרדים, וכן להעברת מידע רפואי לגורמים שישתמשו בו להורות על הפלה. הבאנו שם בהרחבה את הוראות הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ויב"ח מורנו הגאון הגדול הגר"א וייס שליט"א. מאמר זה משלים את הדיון שם ומתייחס להיבטים ספציפיים יותר, כפי שנפרט בסמוך. כל המאמרים זמינים לעיון כל העת באתר בית המדרש.

² פירוט של דבריהם תוכלו למצוא בדבר-תורה לפרשת נח תש"פ.

"בן נח שהרג נפש, אפילו עובר במעי אימו – נהרג עליו... מה שאין כן בישראל" (רמב"ם הלכות מלכים פרק ט' הלכה ד).

לפני שנמשיך, נעיר בהקשר זה הערה קצרה בנוגע לפרשתנו. בספר מושב זקנים מבעלי התוספות בפרשתנו כתבו לחלוק על מה שכותב רש"י שהמילדות העבריות הן יוכבד ומרים, שאם כדבריו, מהו החידוש בכך שלא צייתו להוראות פרעה, וכי היה מקום לחשוב שיעשו כהוראתו? [ולכן מפרשים שהיו אלו מיילדות נכריות, והלשון "המילדות העבריות" משמעו "המילדות של העבריות"]³. אך כבר מביא רבינו הגאון הגדול רבי אשר וייס שליט"א⁴, כי המהרש"א בסנהדרין שם כותב כי אדרבא, זו בדיוק הייתה עצתו המרושעת של פרעה: בידעו כי בני נח נהרגים על הריגת עוברים, וישראל אינם נהרגים על כך, פנה דווקא אל המיילדות העבריות שפרה ופועה בדרישתו להרוג את העוברים.

אמנם, למעשה כבר כתבו התוספות (חולין לג, א), כי אף שישראל אינם נהרגים על כך, בודאי איסור תורה יש בדבר (הרב וייס מציין, כי כנראה שפרעה לא ידע את דברי התוספות הללו... אלא אם כן נאמר, שלמרות שזהו איסור תורה, מכל מקום אין בזה דין "יהרג ואל יעבור", ולכן מאחר שפרעה איים עליהן שימית אותן אם לא יישמעו לו, אכן היה מותר להן לשמוע בקולו).

נחזור לענייננו. ראינו שבן נח שהרג עובר נהרג עליו, מה שאין כן ישראל, אפילו הרג עובר ישראל, וכל שכן אם הרג עובר שאינו יהודי. למרות זאת כאמור ישנו איסור תורה בדבר.

כשמדובר על סיוע של רופא יהודי בהפלה של עובר נכרי, ואפילו בעצה בלבד, יש בדבר גם בעיה של "לפני עוור לא תתן מכשול" (ויקרא יט, יד). בגמרא במסכת עבודה זרה (ו, ב) מבואר, שאיסור לפני עוור לא תתן מכשול קיים גם בהכשלת בני נח באיסור, ולא רק בהכשלת ישראל. עם זאת, מבואר שם שכל זה במקרה שבו לולא הסיוע של הישראל לנכרי לביצוע העבירה, לא יוכל לעשותה בעצמו, אבל כאשר הוא יכול בכל מקרה לבצע את העבירה מרצונו, אין איסור לפני עוור כאשר היהודי מסייע לו לעשות את העבירה. הלכה זו מסועפת ביותר ולא נרחיב בכלליה ופרטיה. המהרי"ט (חלק א' תשובה צז) מתייחס להלכה זו בנידון דידן, וכך הוא כותב:

"מכל מקום להתעסק עמהם שיפילום קעבר על לפני עור לא תתן מכשול, לפי שהם מזהירים על הנפלים ונהרגים עליהם... אם [לא] שיש רופאים אחרים שיאמרו להם, דלא קעבר אלא היכא דקאי בתרי עברי דנהרא, כדאמרינן התם".

³ מנחת אשר שמות סימן ב.

⁴ כמה פוסקים כתבו שכך יש לגרוס בדבריו, ביניהם הציץ אליעזר שיובא להלן בסמוך.

כלומר: כאשר אין רופא אחר שיסייע בתהליך מלבד הרופא הזה, אסור לו לעשות כן מאחר שהוא מכשיל אותם באיסור שעבורם הוא חמור אף יותר. אך כאשר ישנם רופאים אחרים שיעשו זאת בכל מקרה, אין בדבר משום "לפני עוור".

בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ט', סימן נא שער ג פרק ב) מביא את דברי המהרי"ט ודברי כמה מגדולי הפוסקים שעסקו בנושא, ומסכם להלכה, שבעקבות היסודות שראינו בכל מקרה שעל פי הדין מותר להקל ולהפיל את העובר, יש להעדיף לעשות זאת על ידי ישראל ולא על ידי נכרי. עוד הוא מוסיף:

"יש להחמיר בסידור הפלה לעכו"ם מלישראל, באשר המה מצוין גם על העוברין, ועוברים על לפני עוור, כשאין אחרים בלעדו שמוכנים גם כן לבצע זאת. ומכל שכן שאסור זאת כשלא נשקפת סכנה לאישה. וכמו כן, כשיש מן הצורך לסדר הפלה לעכו"ם – יש להיזהר שיעשה זה רופא ישראלי".

זאת באופן כללי. אך הפוסקים דנו בהבדלים נוספים שיכולים להיות בין הפלת עובר ישראל להפלת עובר שאינו יהודי, בנוגע למקרים ספציפיים. נציין שניים מהם:

1. הפלת עובר שאינו יהודי לפני ארבעים יום מהעיבור

ישנה מחלוקת בין הפוסקים, האם האיסור על הריגת עוברים בבני נח קיים גם בהפלת עוברים לפני יום הארבעים מהעיבור או לא. כפי שהארכנו לבאר בדבר תורה לפרשת נח תש"פ, גם בעובר ישראל ישנו דיון רחב בפוסקים בדבר זה, האם לפני ארבעים יום העובר נחשב "מיא בעלמא", כלומר שאין לו כלל מעמד של עובר חי, ומעמדו גרוע יותר משל עובר בשלב מתקדם יותר (שגם הוא איננו נחשב "נפש" אף על פי שיש לו מעמד של "חיי", עיין שם), ומשום כך יהיה מותר להפילו, או לא. הנטייה ברוב הפוסקים לגבי עובר ישראל היא להחמיר, למעט במקרים מיוחדים בהם חלק מהפוסקים מצרפים סברא זו לקולא.

אך לגבי עובר שאינו יהודי, יש אומרים שהדבר קל יותר. מאחר שהאיסור על הריגת עובר נובע מהפסוק "שופך דם האדם באדם", כפי שראינו, ואינו תלוי בהגדרות של "חיות" או של "נפש", יש לומר שלכל הדעות עובר לפני ארבעים יום איננו נחשב בגדר "אדם", ולכן לבני נח יהיה מותר להפילו. כך כותבים האחיעזר (חלק ג' סימן סה), והתורת חסד (אבן העזר סימן מב). עיינו גם באגרות משה (חושן משפט חלק ב סימן פט). הדבר איננו מוסכם על כל הפוסקים, אך בשו"ת תשובות והנהגות (חלק ב סימן תשלה) מעיר, כי במקרה של מחלוקת בין הפוסקים, כבר כתב הריטב"א בפירושו לעבודה זרה (טו, ב) שלא שייך איסור לפני עור לא תתן מכשול; ולפי זה, על כל פנים לגבי הרופא שמסייע לאישה להפיל, וכל החשש אצלו הוא מצד איסור זה, יש לומר שהדבר יהיה מותר לכל הדעות.

2. כשהאישה נתונה בסכנה

הלכה ברורה היא, שכאשר האישה נתונה בסכנה מחמת ההיריון, מותר להפיל את העובר בכדי להציל את חייה. זוהי המשנה המפורסמת במסכת אהלות (ז, ו):

"האישה שהיא מקשה לילד, מחתכין את העובר שבמעיה ומוציאין אותו איברים איברים, מפני שחייה קודמין לחייו. יצא רובו, אין נוגעין בו, שאין דוחים נפש מפני נפש".

ישנו דיון רחב היקף בראשונים ובאחרונים, המבוסס על הגמרא במסכת סנהדרין (עב, ב), ועוסק בשאלה מהו ההבדל בין עובר שכבר נחשב כנולד ("יצא רובו"), לזה שעדיין לא נולד, למרות שיש לדון אותו לכאורה כ"רודף" את אימו. החלק הראשון של ההלכה הוא ברור לחלוטין: מאחר שעובר אינו במעמד של מי שכבר נולד, הוא אינו שווה לאימו, ולכן ניתן להורגו בכדי להציל את חייה של האם.⁵

זאת באישה ובעובר מישראל. הפוסקים דנו האם הדין זהה גם באינם יהודים. למעשה, הדבר תלוי בשני תירוצים של התוספות בסנהדרין (נט, א ד"ה ליכא). התוספות עוסקים בכלל שנאמר בגמרא שם, ולפיו אין דבר שאסור לבני נח ומותר לישראל. מכח כלל זה הם מסיקים את העיקרון שהבאנו בשם לעיל, שלמרות שיש הבדל בחומרת האיסור בהפלה בין ישראל לבני נח, מכל מקום גם בישראל הפלה אסורה מן התורה. בשלב זה מקשים התוספות:

"מיהו קשה, דאמרינן בפרק בן סורר ומורה (שם עב, ב) "יצא ראשו אין נוגעין בו דאין דוחים נפש מפני נפש, אבל קודם שיצא ראשו החיה פושטת ידה וחותרת לאיברים ומוציאה כדי להציל את אימו, וכי האי גוונא (=ודבר כזה) בעובד כוכבים אסור, כיון שהזהירו על העוברים! ויש לומר: דהא נמי בישראל מצוה, כדי להציל; ואפשר, דאפילו בעובד כוכבים שרי".

כלומר: הנחת היסוד של התוספות היא שבבני נח אין להמית את העובר בכדי להציל את חייה של האם, משום שבני נח הוזהרו על העוברים.⁶ משום כך הם מקשים שאם כן, מצינו

⁵ וראו בהערה הבאה.

⁶ בדבריהם אלה משתמע, שההיתר בישראל להמית את העובר בכדי להציל את האם אינו נובע ממעמדה העדיף עליו, אלא מכך שבאשראל אין חומרא בהריגת עובר כמו בהריגת מי שכבר נולד. ואולי זו גופא כוונתם: מכך נלמד שבבני נח מעמדה של האם ומעמדו של העובר שווים, שהרי התורה מתייחסת להריגת עובר נכרי כרציחה גמורה. עיינו מנחת חינוך (מצוה רצו), שהסתפק האם אכן השוותה התורה את מעמד האם והעובר בבני נח, והטעם שבן נח נהרג על העוברים הוא מדין רציחה,

דבר האסור לבני נח ומותר בישראל. על כך הם כותבים שני תירוצים: לפי התירוצ הראשון, אכן הבדל זה קיים, אך הוא נובע מכך שיש מצוה בהצלת האם, וכשיש מצוה בדבר לא נאמר הכלל שאין דבר האסור לבני נח ומותר לישראל. לפי התירוצ השני, הנחת היסוד איננה נכונה, וגם בבני נח מותר להמית את העובר בכדי להציל את חייה של האם.

תוספות הרא"ש מוסיף ביאור בתירוצו השני של התוספות, וכותב שהדבר נובע מכך שגם עובר נכרי אינו נחשב "נפש", ובדומה לעובר ישראל, ומשום כך למרות האיסור החמור בבני נח על הריגת עוברים מכל מקום כשהמחיר הוא חייה של האם – היא עדיפה עליו, ומותר להמיתו בכדי להציל את חייה.

הנטיה בפוסקים היא לפסוק כפי התירוצ השני של התוספות ולהתיר במקום סכנה לאם להפיל את העובר.⁷ בטעם הדברים יש שכתבו, שמאחר שעיקר איסור רציחה למטרת הצלת נפש אחרת (= "יהרג ואל יעבור") נובע מהכלל "מאי חזית דדמך סמיק טפי, דלמא דמא דחברך סמיק טפי", דהיינו שאין להניח עדיפות של חיי אחד על פני חיי חברו, אם כן מאחר שבמקרה זה אכן מצינו עדיפות כזאת, כלפי ישראל, שחמורה לגביו יותר הריגת האם מהריגת העובר, לפיכך יש להקדים את חייה לחייו.

עם זאת, בתשובות והנהגות (שם) נוטה להחמיר בכך על פי דברי התוספות בתירוצם הראשון, וכך הוא כותב:

"ולאחר ארבעים יום אסור אפילו אף במקום שהם (=השלטונות)⁸ מתירין כיון שלפי דין תורה נכרי חייב עליו מיתה וכנ"ל, ואפילו במקום סכנה לאם, כיון שאין דין פיקוח נפש לנכרי,⁹ נסתפקו בתוס' סנהדרין נט, א ד"ה ליכא אם להתיר להפיל שאפשר שאין אצלו דין רודף עיש"ה, ובאופן זה ראוי לרופא יהודי להחמיר ולא לחתום ולהכשיל בהפלה, אלא אם כן חתומים רופאים נכרים והוא אינו אלא כמסייע שאין בו ממש".

אך דבר חידוש כתב בשו"ת מנחת אברהם (סימן מב). לדבריו, גם אם נפסוק כך, מתוקף הדין הכללי של פיקוח נפש הדוחה כל עבירות שבתורה, ובהתבסס על דברי התוספות (סנהדרין עד, ב ד"ה ואם) המפורסמים לפיהם כלל זה קיים מסברא גם בבני נח, אף שלא שיך בהם הלימוד מן הפסוק "וחי בהם" (יומא פו, א), יש לומר שכל זה במצב של פיקוח נפש ודאי, אבל במצב של ספק סכנה, אף שבישראל ספק פיקוח נפש גם הוא דוחה כל עבירות שבתורה,

או שגם בבני נח יש לעובר מעמד פחות משל אימו, וזהו איסור וחוב מיוחד שאינו קשור לדין רציחה הכללי של התורה.

⁷ עיינו נשמת אברהם סימן תכ"ה.

⁸ עיין בהקשר הדברים שם.

⁹ עיין בסמוך שזו הנחה לא פשוטה.

מכל מקום זה אינו ידוע לנו מן הסברא, אלא רק מתוקף הלימוד בפסוק "וחי בהם" (יומא פו, א), ובבני נח לא ידחה עבירות שבתורה. ומשום כך, במצב של ספק סכנה אין להתיר הפלה בנכרית.